

İSLAMİ HAREKET ve ÖZELEŞTİRİ ÜZERİNE

Halis ÇELEBİ

Rey Yayınları/Haziran-1992

SUNUŞ

Özellikle, geri kalmış Üçüncü Dünya Ülkelerinin içinde bulunduğu kriz, problemlerinin mahiyetini birbirine benzer hale getirmiştir. Üçüncü Dünyanın ağırlık noktasını da -ne yazık ki- İslam Dünyası oluşturmaktadır. **Kolera hastalığı bir bölgeyi kasıp kavururken öncelikle insanın inancını ya da dinini sormaz; tersine, onu insan olarak etkiler.** Yönetenler ya da yönetilenlerin hangi kesiminden, hangi eğiliminden olursa olsun korku ve açlık belasını Üçüncü Dünya insanı tatmıştır: **“Allah size güven ve huzur içinde olan bir kasabayı misal verir. Her taraftan oraya bolca rızık geliyordu. Ama Allah'ın nimetlerine nankörlük ettiler; bu yüzden Allah onlara yaptıklarına karşılık açlık ve korku belasını tattırdı.”** (Nahl: 112).

Özellikle Müslümanların şuna dikkat etmeleri gerekir ki, beşeriyet için geçerli olan her şey, kendileri için de geçerlidir; Müslümanların bu konuda bir ayrıcalığı yoktur.

Yahudi ve Hıristiyanların -şimdi de Müslümanların- kendilerinin, Allah'ın sevgilileri olduğu yolundaki yaygın kabullerinin tersine, tarihin yasası; beşeriyetin tüm üyeleri için geçerlidir: **“Yahudiler ve Hıristiyanlar, ‘Biz Allah'ın oğulları ve sevgilileriyiz’ dediler. Öyleyse günahlarınızdan ötürü size niçin azab ediyor? Bilakis siz O'nun yarattığı insanlarsınız” de, Allah dilediğini bağışlar, dilediğine azap eder.”** (Maide: 18).

Öyleyse kuruntu ve yanlış düşüncenin bir işe yaramayacağı açıktır: **“(Ancak bu cennete giriş) ne sizin kuruntularınıza göre ne de Kitap ehlinin kuruntularına göredir. Kim fenalık yaparsa cezasını görür, kendisine Allah'tan başka ne dost ve ne de yardımcı bulur.”** (Nisa:123).

Kuşkusuz, birey ya da cemaatin sarfedeceği bilinçli çaba; sonuç demektir. Bu sonuç eninde sonunda görülecektir. Zaten insan da zaman dilimleri arasından gelen bilinçli çabanın yavaş yavaş birikmiş bir muhassalasıdır: **“İnsan ancak çalıştığına erişir. Onun çalışması şüphesiz görülecektir. Sonra ona karşılığı eksiksiz verilecektir.”** (Necm: 39-41).

Teorik normlar, pratik, kontrol; ya da özeleştirici üçlüsünden oluşan bir sistem. Özeleştirici, aklın bilinçli bir biçimde öne alınması, düşüncelere öznel değerler; ya da kişilikten sıyrılmış nesnel birimler olarak yaklaşılması demektir. Başkalarını eleştirmek kolaydır. Ancak, insanın yapabileceği en zor işlerden biri, özeleştiridir; çünkü bu, ego (zât) ile yüzyüze gelmek demektir. Biz ise kendimizden kaçmaya ya da kendimizi kutsamaya alışmışızdır.

Bizde eleştirinin bilimsel ve akılcı bir temeli bulunmamaktadır. Sübjektif, aceleci yargılara dayanmakta ve sanılar üzerine kurulmaktadır. Akla dayalı olmayan her inceleme, kişisel arzu (heva), bilimsel olmayan her inceleme de sanı(zan)dan ibarettir: **“Onlar sadece sanıya (zan-**

na) ve canlarının istediğine uymaktadırlar. Oysa onlara Rablerinden and olsun ki, doğruluk rehberi gelmiştir.” (Necm: 23)

Problemler daima, bu problemlerin kendilerinden daha çok; bunlara karşı takındığımız tavırdan kaynaklanmaktadır. Özeleştirici, keskin, akılcı bir tartışma ve üstün bir bilimsel hassasiyet gerektirir. Bizim özeleştiriden anladığımız ise, kişilerin dokunulmazlığını tanımamak ve sabotaj etmekten başka bir şey değildir.

Aklın, bilgi yığınlarıyla yükletilmesi üzerine değil de, yöntem üzerine kurulması önemlidir; çünkü yöntem üzerine kurulu akıl, bilgi yığından kendine özgü bileşimi oluşturmada dâhiyane bir iş yapar.

Aklın doğru rotaya girmesi için bugün, Müslümanların İslami deneyimi yeniden gözden geçirmelerinin zamanı gelmiştir. Bundan sonra da uygulamanın, insanın kurtuluşu yönünde git-tikçe yükselen helezonî bir çembere girmesi için, eyleme geçmeden ve onunla bütünleşmeden önce akıl-eylem arasındaki diyalektik ilişkiyi gözden geçirmeleri gerekmektedir.

GİRİŞ

1

Soru; aklın faaliyetini hissetme, problemi anlama teşebbüsü, değişim umudu ve yeni bir dünyayı gözleme demektir. Soru, cevabı araştırma baskısı yapar; fakat cevap her şey demek değildir.

Soru nedir?

İslami düşünce, kendini, düşünce ve aksiyon şeklinde ortaya koymuş, toplumu değiştirme ve yönetimi ele geçirmeyi hedef olarak belirlemiştir. Bu hedefe ulaşmak için yaşanılan gerçeğin analiz ve eleştirisini yapmış; yeni bir düşünce belirlemiş sonra da bu hedefe ulaşmak için faaliyete geçmiştir. Ancak İslami hareket, kendisinden yola çıktığı bütün samimiyetine rağmen hedefine ulaşamamıştır.

Soru açık: "İslami hareket, realiteyi değiştirme ve toplumun yönetimini ele alma şeklinde kendisi için belirlediği hedefi gerçekleştirme konusunda niçin aciz kaldı?"

Bu soru, sadece temize çıkarma ve övme değil; aynı zamanda yeniden gözden geçirme ve sağlama yapma yolunu açmaktadır. Burada bir acizliğin olduğunu kabul edenler çoğunluk değil bir azınlık.

Şimdi de bu temel soru üzerine ikinci dereceden yeni bir soru bina edebiliriz.

Bu acizliğin sebebi nedir?

İşte burada herhangi bir insanî problemin analizi karşısında metodik zihniyet ve metodik olmayan zihniyet kendisini göstermektedir. Herhangi insanî bir hedefin gerçekleştirilmesi sırasındaki başarısızlık karşısında şu soru kendisini ortaya koyar:

Buradaki başarısızlığın bir nedeni var mı, yok mu? Başka bir deyişle; varlık, sünnetullah üzere mi ayakta duruyor?

İçinde insani faaliyet kesiminin de bulunduğu varlık, değişmez ve sapmaz olan Allah'ın yasaları üzerinde ayakta duruyorsa; hedefe ulaşmadaki başarısızlık da, bu konuda bir istisna oluşturmaz. Yani başarısızlığın, kendisinden kaynaklandığı bir nedeni vardır. Bu mesele gözlerimiz önünde iyice belirginleştiği zaman, insani bir faaliyet olması bakımından kural dışı olmayan İslami hareket kesiminde de ısrarlı bir problem ortaya çıkar. Bu da, başarısızlık nedenlerinin gün ışığına çıkarılmasıdır. Başka bir deyişle, yeniden gözden geçirilmesi; çünkü eylem gözden geçirilmeksizin, hatanın ortaya konması imkânsızdır.

2

İslami alanda çıkan yazılar ve kitaplar, geçmişte ve hâlâ, şimdiye kadar olanları sadece temize çıkarma ve övme eğiliminde; yani bir sağlama yapma eğilimi, önemine rağmen hala harekete geçemedi. Bu konuda Müslüman insanın zihninde, bilinçsizlik içinde gömülü çarpık düşünceler bulunmaktadır. Sonuçta da olup bitenleri tek yanlı açıklamaktadır. Bu konuda içi rahattır da. Bu yüzden olayları yeniden gözden geçirme diye bir problemi yoktur.

Müslümanlar niçin başarısızlığa uğruyorlar?

Bu konuda bir takım açıklamalar bulunmaktadır; ancak başarısızlık kelimesine gelince, bu kabul edilmez. Nedeni, ilke, şahısla karıştırıldığı, çaba sarfeden kişi ile bireyin faaliyetiyle hiç bir ilişkisi olmayan ilke arasındaki ayırımı dikkat edilmediğinden, Müslümanların başarısızlığı gündeme getirildiğinde sanki bu yargı ile İslam'ın aşağılandığı sanılmaktadır.

İmtihan kavramında da bir karışıklık ortaya çıkmaktadır. Buna göre eziyet görme ve başarısızlık imtihan olarak algılanmaktadır. Bu, tabii bir durumdur ve peygamberlerin yolu da budur. Burada mesele, imtihan ile hatanın karıştırılmasından ortaya çıkmaktadır. **İmtihan, doğru yolda yürürken karşılaşılan eziyetlere göğüs germektir; hata ise yanlış yolda karşılaşılan eziyettir.** Ya da başarısızlık nedeni olarak Allah'ın iradesi gündeme gelir. Bu da, hatanın tamamen örtbas edilmesi ve yeniden gözden geçirilmemesi demektir. Çünkü Allah Teala'ya nisbet edildiği sürece bu konuda bizim bir dahlimiz olmadığı için yeniden gözden geçirmeğe de ihtiyaç yoktur. Ya da neden ve sonucun bir birinden ayrı olduğu söylenir. Yani her eylemin arkasından sonuç gelebilir de gelmeyebilir de. Buna göre mühendis binayı yapar ve bina çökerse, hesaba çekilmez. Ameliyat yapan doktorun hastası ölürse, ortada tabiatın işlediği cinayetten başka bir şey görülmez!

Durum böyle olunca, bize düşen eylemde bulunmaktır; sonucu beklemek değil. Yani bizler başarı veya başarısızlıktan sorumlu değiliz. Buna göre, hatalı bir eylemde bulunduğumuzda ve bunu yinelediğimizde hesaba çekilmeyiz. Çünkü bize düşen, eylemi yapmaktır; başarıya ulaşmak değil! İşte burada **neden** ve **sonuç**, ikisi arasındaki ilişki, **insan iradesi** ve **Allah'ın iradesinin** araştırılması kaçınılmaz hale geliyor. Eğer bu kavramlar belirginleşmez, bilinçsizlik içinde gömülü kalır ve uygun davranış sergilenmezse hata yinelenir; zihniyet de metodik olmaktan uzak, varlığını sürdürür. İslami düşünce ortamına baktığımız zaman ilgilerin farklı

farklı olduğunu görürüz. Fakat sonuçta hepsi de aynı noktada; İslami Hareketi övme konusunda birleşir. Eleştirilmesi ve rasyonalize edilmesi konusunda değil. İslam şeklinde kendisini gösteren ilke, erişilmez olduğu müddetçe bu erişilmezliğin Müslümanlara da sızması olası bir durumdur.

3

Tarihi, kişileri ve olayları, analizden ve eleştiriden uzak olan bu eğilimin gelişmesi, bir yandan Müslüman insanın zihniyeti öte yandan da araştırmanın güçlüğüyle ilgilidir. Sadece "özeleştiri" tabiri bile İslami çevrede hoş karşılanmaz. Bu kelime, ya yaralama ve teşhirdir ki; bu, İslam kardeşliğine sığmaz. Ya bir suçlamadır ki, bu da İslam'dan çıkmaktır. Veya bir Batı terimidir, İslami değildir; dolayısıyla da buna ihtiyacımız yoktur. Genel olarak bu terim, öncelikle, yabancılıktan çıkmış bir kavram olarak henüz yol alamadı. İkinci olarak da -ki en önemlisi bu- henüz uygulamaya geçirilmediğinden dolayı İslami çevreyi düzenleme ve sağlıklı hale getirmede oynayacağı rolün önemi bilinmiyor. Arap Dünyasındaki İslami uyanış olgusu, örgüt, parti ve kitleden daha büyük olmasına rağmen, güçlü bir politik sistemi olan, Müslüman bir toplumun çağdaş kalıbını oluşturma konusunda hâlâ aciziyet içerisindedir. Diğer yönelimlerle İslami yönelim arasındaki çatışmanın hâlâ sürmesi göz önüne alındığında, bir çeşit "kriz" diyebileceğimiz bu durum, İslami düşüncenin ayakları üzerinde doğrulabilmesi için, yaygınlaştırılması ve genel bilincin artırılması yolunda çalışma ile eleştiri mekanizması arasında çift yönlü harekete geçmeyi zorunlu kılmaktadır. Şaşılacak bir şeydir ki, İslami terbiye atmosferi dış tenkit ruhunu oluştururken; yani toplumun tenkidini mubah görürken İslami çevre söz konusu olunca, buna "hayır" demektedir. Sanki bu kural, dış çevre üzerinde geçerli olurken İslami çevrede geçersiz oluyor.

Düşünce bir sorumluluktur. Bu nedenle İslam medeniyeti kuşağının coğrafi çizgisi boyunca düşünce sahiplerinin, bu yönelimi verimli hale getirme ve ileriye doğru harekete geçirme konusunda kafa yormaları ve katkıda bulunmaları kendileri için bir görevdir.

4

Daha önce de söylediğimiz gibi özeleştiri, Müslümanlar için yabancı bir terim sayılmaktadır. Bu kelimededen, teşhirden (dile düşürmeden) başka bir şey anlaşılmıyor. İşte bunun düzeltilmesi gerekiyor. Bir guruba göre bu terim, önceki âlimlerin kitaplarında ya da Kitap ve Sünnet'te bulunmadığı için İslami olmayan bir terimdir! Sanki sosyal sigortalar ifadesi kudsi bir hadiste geldi ya da birkaç sûrede ele alındı! Özeleştirinin lafzen motamot olarak Kur'an ve Sünnet'te gelmediği doğrudur; fakat lafızlar ve terimler her şey demek değildir. Ancak taşıdıkları anlamlar önemlidir. O halde önemli olan, Kur'anın ruhu, eğilimi ve genel olarak ne demek istediğidir. Göz önünde bulundurulması gereken, naslarda verilmek istenen düşüncedir. İnsanın kendisini gözden geçirmesi ya da bireysel ve toplumsal bir faaliyeti yeniden gözden geçirmesi, sonra da kendisini hesaba çekmesi Kur'an'ın yoğun olarak üzerinde durduğu bir esastır: **"Pişmanlık duyup kendini kötüleyen (levvame) nefse yemin ederim ki..."** (Kıyamet: 2) Bu ayette iki anlam yüklüdür: Birincisi, pratik; ikincisi ise, bu konuda ahlakın oluşmasıdır.

Öncelikle bu, olup biten hakkında nefsi yeniden gözden geçirme, hesaba çekme ve kınama işlemidir. İnsanın, ulaşabileceği yüksek bir düzey olması nedeniyle Allah bununla yemin ediyor. İkinci olarak da, "**levvame**" sözcüğünün çift "**v**" ile olması; bu durumun ahlak, alışkanlık ve özellik haline gelmiş olması demektir. Yani, faaliyette bulunma organik bir şekilde bu işlem ile bağlantılı hale gelmiş oluyor. Yani bu, bilinçli nefsin yaptığı işlemlerden biri olmuştur. Böylece, bilinçli olarak yapılan herhangi bir insani eylemle organik bir şekilde bağlantılı olan bir sonraki eylem olarak rolünü yerine getirir. Bu önemlidir. Dolayısıyla da ara sıra harekete geçirilecek bir şey değildir. Tam tersine, eylemin ana esaslarından birini oluşturan rutin bir işlemdir.

Üç kelimededen oluşan bu ayet bize bireysel planda bir kural koyuyor. Sonra Kur'an bu prensibi hayatın içinde toplumsal ilişkilere şamil kılıyor. Örneğin bahçe sahiplerine bakalım: "**Biz bunları, vaktiyle bahçe sahiplerini denediğimiz gibi denedik. Sahipleri daha sabah olmadan, bahçeyi devşireceklerine bir istisna payı bırakmaksızın yemin etmişlerdi.** (Kalem: 17,18) Onlar hatalı bir davranışta bulunmuşlar ve yoksulları mahrum bırakmak istemişlerdi. Sonuçta, bahçelerinin yok edilmesiyle cezalandırıldılar: "**Ama onlar daha uykudayken Rabbinin katından gönderilen bir salgın o bahçeyi sarıvermişti de, bahçe kapkara kesilmişti.**" (Kalem: 19,20) Evet, şimdi olup bitenin açıklığa kavuşturulması için olayın yorumlanması gerekiyor...

Başlangıçta, herkesin yaptığı gibi suçlu dışarıda arandı. Önce, hiç bir şey olmadığı şeklinde kendi kendilerini kandırma yoluna gittiler: Bütün olup biten, yollarını kaybetmişlerdi ve onların bahçesi bu değildi: "**Bugün orada, hiçbir düşkün kimse yanımıza sokulmasın**" diye gizli gizli konuşarak yürüyorlardı. Yoksullara yardım etmeye güçleri yeterken böyle konuşarak erkenden gittiler. Bahçeyi gördüklerinde: "**Herhalde yolumuzu şaşırmış olacağız**" demişlerdi. (Kalem:23-26) Fakat az sonra anlaşıldı ki gördükleri kendi bahçeleri. Öyleyse dolaylı olarak kendini temize çıkarmaya dayalı başka bir açıklama gerekiyordu... Zulme uğradık, bizler mazlumuz... Dahası, mahrum bırakıldık... Burada, problemin özünü göstermek için ortancaları söze karıştır: "**Ben size Allah'ı anmanız gerekmez mi? dememiş miydim?**" (Kalem:28) Hiç şüphesiz ki problem kendinizden kaynaklanıyor. Dışarıda aramayın... Kendinizi yeniden gözden geçirin, yaptığımız hatayı bulmaya çalışın... Kendinizi eleştirin. Öyle gözüküyor ki, yine bu toplumda akıldan birşeyler kalmış. Geçmişte olduğu gibi, aynı davranışı sürdürmek gibi yeni bir aptallık yapmadılar. "**Mazlum ve mahrum bırakılmış**" olmadıklarını, "**zalim**" olduklarını kabul ettiler. Bundan sonra hemen toplumsal iç düzeni temizlemek için toplu kınama işlemine yöneldiler: "**Sonra, birbirlerini yermeye başladılar.**" (Kalem:30) İşte bu, analizci ve doğru olan davranıştır. Kabullenme tutumu, problemin çözümü için başlangıçtır: "**Biz gerçekten zalim kişiler imişiz.**" (Kalem:29) Sonra: "**Yazıklar olsun bize; biz, azgın kimseler imişiz**" dediler (Kalem:31) Çünkü problem kendimizden kaynaklandı, dış dünyadan değil. Kendimizi yeniden gözden geçirme, eleştirme, kınama, hesaba çekme ve düzeltme işlemi harekete geçtiği zaman gerçekten bu, temiz bir tutum olur.

Kur'an'da sunulan ilk kıssa Hz.Adem ve Şeytan arasında geçen kıssadır ve bazı hayati düşünceler bu kıssadan fıskırmaktadır. İnsana doğru yolu aralayan kesin farklılık, Adem'in özeleşti-

ri işlemleriyle, ortaya çıkan problemi kabullendiğinde sergilediği doğru tavidir. Üstelik karısıyla birlikte bir ağızdan: **"Rabbimiz! Kendimize yazık ettik; bizi bağışlamaz ve bize merhamet etmezsen biz kaybedenlerden oluruz"** demişlerdi. (A'raf:23) Bu, büyük bir davranıştır; doğru olan da budur. Aynı zamanda da insan nefsinin olgunluğunun ifadesidir.

Şeytana lanetlenme kapısını açan ise bu yönü kabullenmeyiştir. Üstelik kibirlenme yoluna gitmiş ve şöyle demişti: **"Ben ondan daha üstünüm. Beni ateşten yarattın, onu çamurdan yarattın"** (Sad: 76)

Âdem (a. s) kendi nefsini gözden geçirdikten sonra şöyle diyor: **"Şüphesiz ki, ben kendime zulmettim."** Şeytan ise bunu yapmıyor ve şöyle diyor: **"Ben ondan daha hayırlıyım."** Âdem, Allah'ın rahmetini hak ediyor. Şeytan ise, ebedi lanete uğruyor.

Varlık sahnesinin açılışını temsil eden bu tutuma, kıyamet günü sahnesinde şeytan da karşı çıkacak ve insanlara hitaben, kendisini (şeytanı) kınamamalarını, aksine kendi nefislerini kınamaları gerektiğini öğütleyecek: **İş olup bitince, şeytan da der ki: "Allah size gerçeği söz vermişti. Ben de size söz verdim; ama sonra sözümünden döndüm. Esasen sizin üzerinizde herhangi bir kuvvetim yoktu; sadece ben sizi çağırdım, siz de geldiniz. Bu nedenle beni değil kendinizi kınayın."** (İbrahim: 22)

Bu kural, aynı ruhla dolu beşeri örnekler ortaya çıkardı; örneğin Musa, bir hata işler ve haksız yere birini öldürünce şöyle der: **"Rabbim! Doğrusu kendime yazık ettim, beni bağışla"** (Kasas:16)

Yunus, kavmine kızıp giderken balığın karnına düşünce, şöyle deme yolunu seçer: **"Seni tenzih ederim. Doğrusu ben haksızlık edenlerdenim"** (Enbiya:87)

Kınamada temel eğilimin, insanın kendi nefsinin kınaması olması gerekir; kendisini çevreleyen dış dünyayı değil. Kıyamet günü meşhur konuşmasında olduğu gibi, şeytanı bile kınamamak gerekir! Uhud savaşında Müslümanlar yenilgiye uğradığında, Kur'an onlara; yenilginin sebebinin kâfirler olmadığını, tam tersine kendileri olduğunu bildirmişti: **"Başkalarını iki misline uğrattığımız bir musibete kendiniz uğrayınca mı; 'Bu nereden?' dersiniz? De ki: 'O, kendi tarafındandır'; doğrusu Allah, her şeye Kadirdir."** (Al-i İmran: 165).

Bu, problemlerin doğasını anlamada yeni bir bakış açıdır. Öyle ki, insan bunun ışığında her şeyi tersinden görür. Bu yeni ışıpta meselelerin önem arzeden yanları değişmiş olmaktadır: Buna göre, **haklar istemekle değil; tersine, gerekeni yapmakla elde edilir. Sömürü, sömürüyü teşvik eden nedenlerden ötürü vardır; medeniyetler içeriden çürür; ülkeler iç bölünmeyle hezimete uğrar; organizma mikropların saldırısından daha çok, direncin zayıflamasıyla hastalanır; ağaç dalının kırılıp yere düşmesi rüzgârın etkisinden daha çok, iç çürümeye bağlıdır; İsrail, zorbalığından daha ziyade Arapların kendi aralarındaki çelişkilerinden dolayı vardır...**

"Ey kullarım! Sizlere sayıp döktüğüm ancak sizin amellerinizdir. Buna göre kim bir iyilikte bulursa, Rabbine hamdetsin. Kim de bunun dışında bir şey bulursa kendinden başkasını kınamasın." (Ahd-i cedid, Matta, Yedinci Bab)

Bu ruh oluştuğu zaman, diğerlerinin eleştirilmesi kabul edilir, teşvik edilir; hatta ısrarla istenir de: "**Eğer dile getirmezseniz, sizde hayır yok demektir; eğer dinlemezsek bizde hayır yok demektir.**" "**Kusurlarımı gösteren kişiye Allah rahmet etsin.**"

Hız. Ömer'in kadına verdiği cevap: "**Ömer hata etti, kadın ise doğru söyledi.**"

İşte böylece bu ruh sağlıklı, toplumsal bir olaya dönüşür. Sonuçta da birey, zaten varlığında bulunan verimlilik ve gelişme kavramları sayesinde çift yönlü harekette bulunur. Çift yönlü bir eleştiri aracılığıyla da, toplum planında, onu hastalıklarından kurtaracak yeni bir niteliğe sahip durum ortaya çıkar.

Birey planında çiftlilik, insanla nefsi (iç dünyası) arasında meydana gelir. Bu tür bir gözden geçirme, sağlama işlemleri bir iç diyalog, bir iç tartışmadır. İnsan bu yolla gelişir ve verimli hale gelir. Bütün türler planında -birey, aile, cemaat, yönetici, devlet- sağlıklı atmosfer; özeleştirmenin uygulamaya geçirilmesiyle oluşur. Bu türsel düzlem, büyük toplum çerçevesinde başka bir türsel düzleme sığar ve eleştiri, bir devletin diğerini eleştirisi şeklinde olabilir. Bu da karşılıklı varlıklarını sağlıklı bir temele oturtur. Aynı şekilde toplumların birbirleriyle diyalogları şeklinde de olabilir. Kur'an'ın da işaret ettiği zaten budur: "**Sizi milletler ve kabileler haline koyduk ki, birbirinizi kolayca tanıyasınız.**" (Hucurat: 13)

Tanışma işlemleri ise karşılıklı keşfetme ve diyalogdur; diyalektik bir ilişki ve bir düzeltme atmosferidir. Bu atmosferin ürünü de sağlıklı bir beşer. Ya da, Kur'an'ın ifadesiyle, takva sahipleri. İnsanlık, olabildiğince sağlıklı bir şekilde, yoluna ancak böylece devam eder. Öyleyse özeleştiri işlemleri, insanlığın gidişini sağlıklı hale getirmek için niteliksel sıçramalarda bulunabilen, gelişmiş bir temizleme ve düzeltme aracıdır.

5

Bütün bunlardan sonra yolumuzdaki önemli bir engelin çözömlenmesi ve ortadan kaldırılması konusuna gelmiş oluyoruz. Bu da, İslâmî boyutu bir yana, problemin incelenmesinde ilk basamaktır; yani katıksız bir İslami alanda ve köklü bir İslami faaliyet içinde bulunduğumuz yolundaki rahatlığımız. Bu konuda öz eleştirinin değerli bilimsel çalışmalarından sayılan pratik, tarihi bir uygulamasına işaret etmek istiyoruz; **Cerh ve tadil ilmi**. Hadisin güvenilirliğine karar vermek için muhakkiklerin önüne, hadis ricalini son derece hassas bir teraziye koymayı gerektiren güç bir eleştiri işlemleri çıkıyordu. Bu ilke ve bu yönelimi uygulamada Müslümanlar, diğerlerini geride bırakmıştır. Nasların güvenilirliği için bilimsel inceleme kaygısıyla, insanlık tarihinde kendi türünde eşsiz bir ilk örnektir. Bu, yaralama ve teşhir değildir; aksine hadis âlimleri, bütün basitliğiyle onu **Cerh ve Tadil İlmi** diye adlandırmışlardır. Buna göre **cerh, hadisin zayıflığını ifade eder**. Asla onların bir ayıbını ortaya koymuyordu. Ulema da bunun, sakınılması gereken bir gıybet olduğu duygusuna kapılmıyordu; "**bu adam zayıf hafızalıdır, falanın kitapları kayboldu, falanda gurup taassubu vardır**" gibi sözler kullanıyorlardı.

İslam Dünyası Kolonyalizm'in pazarlığında gözlerini açtı. Bu uyanışı, varlığını tehdit etmekte olan tehlikeyi farketmesini de beraberinde getirdi. Ondokuzuncu yüzyıl, İslam Dünyası için karanlık bir dönem olmuştur. Bu dönemde İslam dünyasının tamamı, siyasi olarak Kolonyalizm'in pençesine düşmüş ve medeniyet açısından kimliği yok olma tehdidi ile yüzyüze gelmişti. Bununla birlikte bu zor sınavı geçebildi ve medeniyet rolü yok olmadı.

İslam Dünyasının bugün içinde bulunduğu durumu ve çağdaş hareketini anlayabilmemiz için, tarihine bir göz atmamız gerekir. Çünkü her olay kendinden önceki bir şeyin sonucu, aynı zamanda da kendisinden sonra gelecek olanın nedenidir. Buna göre her olay, bu üç kesim arasında organik bir bağıdır. O halde her hangi bir faaliyet, boşluğun bir ifadesi olarak ya da bir hiçten kaynaklandığı şeklinde anlaşılmalıdır. Bütün uzantılarıyla **Çağdaş İslami hareket, bir zincirin halkaları gibi geçmişle bağlantılıdır. Gelecekte doğacak her şey şimdiki zamanda gebe kalındır. Şimdiki zaman da geçmişin doğurduğuur. Bu nedenle şimdiki zamanı derin bir şekilde inceleyen; olası gelişmeleri anlayabilmek için geleceğe de sıçrayabilir. Bunun için bütün şekilleri ve etkinlikleri ile Çağdaş İslami hareket bir anlık ve geçici değil, aksine geçen zaman dilimlerinden gelen bilinçli çabanın yavaş yavaş birikmiş bir sonucudur.**

Günümüzün birikimi de İslam topraklarının bütününde yeniden İslami hayatın canlandırılması çağrısında bulunan ıslahçıların gayretleriyle bağlantılıdır. Ve bu, Arap dünyasındaki şekillerinden biri büyük ölçüde, doğunun uyandırıcısı Afgani'den Muhammed Abduh'a ondan da Reşid Rızaya ulaşan zincirin oluşturduğu ortamın ürünü sayılan Benna'nın çabalarıyla bağlantılıdır. Neden-sonuç ve aralarındaki organik ilişki arasında İslami hareketin şu ana kadar hedeflerini gerçekleştirmede gösterdiği eksikliğin sırrını anlayabiliriz.

İslami Harekete gelince, bir karışıklığa yol açmaması için incelememizin başında tanımını yapmamız gerekiyor. Bu kavram, her hangi bir gurubun kimliğini taşımasalar da, İslami faaliyetle kader birliği içine girmiş herkesi içine alır. Buna karşın, bir gurubun kimliğini taşısa da İslami faaliyetle kader birliği içine girmemiş, etkin olmayan bütün öğeler ise İslami hareketin dışındadır. Bunlar, İslami hareket için faydalı sayılabilir; fakat hiç bir durumda İslami hareket kesimlerinden biri içinde değildirler. Bununla, sanki İslami hareketin şeklinin perspektifini değil de resmini çiziyoruz.

Bilinçli hareket, bir parti, bir örgüt ve bir topluluktan daha büyük olan İslami hareket üyelerinin belirgin özelliğidir. Bu öğeler, her durumda İslam dünyasına ışık saçacak yeni bir eylem ortaya çıkarması için birbiriyle aşılma ihtiyacında olan dağınık kadrolar şeklinde bulunmaktadır.

Burada ısrarla cevap bekleyen soru: **Bugün İslami Hareket geçmiş, şimdi ve gelecek arasında nerede duruyor?**

İslami hareket, kendisi için açık bir hedef belirlemişti. O da, tabii olarak ve tarihi açıdan İslam'a müntesip olan topluma İslami hayatın yeniden getirilmesi, sonuçta da toplumu İslami

kalıba girdirdikten sonra İslami siyasi sistemin kurulmasıydı. Fakat **İslami hareket belirlediği bu hedefin neresinde duruyor? Aradaki mesafe nedir?**

Kuşkusuz, İslam Dünyasının uyanması Afgani'nin çağrısıyla başladı. Muhammed Abduh'un eliyle gelişti. Sonra kesintisiz otuz yıl boyunca Menar dergisinde ıslahatçı düşünceleriyle Müslüman akılları besleyen Reşid Rıza'nın eliyle yayıldı. Daha sonra bunun uzantısı olan Selefi hareket (Badis, Malik bin Nebi), örgütsel şekilleri (Benna, Nebhani) aracılığıyla genişledi ve bu şekilde etkileşim içinde, büyüyerek devam etti. Öyle ki, bugün artık kontrolü ve kuşatılması güç bir hale geldi. Nedeni, bir örgüt, bir parti veya bir eğilimden daha büyük, genel bir uyanış olgusu haline gelmesidir. Şimdi de, hâlâ nihai işaretleri ortaya çıkmayan yeni bir yönde kendisini gösteriyor. Mevcut tutumun bir değerlendirilmesinin yapılabilmesi için her şeyden önce bir yeniden gözden geçirme ve sağlama işleminin yapılması gerekmektedir.

Çağdaş İslami hareketin sarfettiği çabanın vardığı sonuç hakkında görüşler farklı farklıdır. Kimi, ifrat derecesinde zaferler elde edildiği yolunda; dolayısıyla da bu, kendini temize çıkaracak bir tutum takınmaya ve optimist düşünmeye sürüklenmektedir. Ya da tam tersine, başarısızlığa uğradığı yargısına varmıştır ki; bu da, çabaların üzerini karalama ve pesimist bir durum içine düşmeye götürmüştür. Durum ne öyle ne de böyledir. Objektif bir inceleme -ya da en azından teşebbüs- deneyimimizi zenginleştirecek ve bizi, Hareketi olumsuzluklardan kurtarıp, olumlu yönlerinin içine itecek, daha rasyonel bir yargıya götürecektir. Fakat kesin olan şey, yeni baştan bir gözden geçirme işleminin; ya da özeleştirinin yapılması gerektiğidir. Bu, yeni bir faaliyetten daha ziyade İslami Hareket için hayati bir zorunluluktur.

8

Pediatride, çocuğun bedensel ve zihinsel gelişimi sırasında belirgin bir takım gelişim aşamalarından geçtiği bilinmektedir. Buna göre belirli zamanlarda sesleri almaya, görünen şeyleri algılamaya, anne ve babasını tanımaya, başını oynatmaya, oturmaya, yuvarlanmaya, kalkmaya, yürümeye, dış çevreyi algılamaya, aşamalı bir şekilde kelime dağarcığını oluşturmaya, oyun oynama gücüne erişmeye başlar ve bu şekilde devam eder gider. Bu gelişmeler üç aşağı beş yukarı değişebilecek; ancak sabit zaman ölçüleri olan belirli sürelerle bağlantılıdır. Yani bunların bir sünneti (sünnetullah) ve bunları düzenleyen bir yasa vardır. Bu yasanın da Kur'an'ın tabirine göre, iki belirgin özelliği vardır: **Değişmezlik, dönüşmezlik**. Yani aynı şekilde sürekli tekrar etmesidir. Buna göre, bu yasa işlemeye başlar ve seyrini değiştirecek herhangi bir dönüşüm olmaksızın sonuna kadar gider: **“Sen Allah'ın yasasında asla bir değişiklik bulamazsın. Sen, Allah'ın yasasında bir başkalaşma da bulamazsın.” (Fatır: 43).**

Bu yasanın değişmezliği düşüncesi cansız madde, bitki, hayvan, organ ve sistemler; kişi nefsi, toplum, tarih, medeniyet ve hatta uzun tarihiyle beşeriyetin tümünden, hangi düzlemde olursa olsun bütün kesimleri ve boyutlarıyla varlığın geneli için geçerli bir olaydır. Önümüzdeki çocuk örneği, bu yasanın değişmezlik yönünü gösteren bir parçadır. Eğer çocuk ana karnında iken, doğduktan sonra; ya da yaşı ilerledikten sonra da bu gibi belirli aşamalardan geçiyorsa, davalar da aynı şekilde bir takım aşamalardan geçer. Anne karnındaki ilk oluşum bozukluklarının birinci derecede tehlike arzettiği ve bunların neden olabileceği şekli bozukluklar, sakat-

lıklar ve engeller -bunlardan ciddi olan bir kısmı yaşamı sürdürme gücünün yok olması derecesine erişebilir- biliniyorsa, aynı şekilde davaların oluşumu, doğumu, gelişmesi ve yaşayabilirliği de anlaşılabilir. Herhangi bir bebeğin ayağa kalkma ve yürüme kabiliyeti hakkında tartışılabilir. Ancak, ilk senesini bitiren bebek ayağa kalkar ve genellikle de yürür. Eğer iki sene geçmesine rağmen yürüyememe durumu sürüyorsa bu bir hastalık belirtisi sayılır. Bu yargıya varan, varlıklar hakkında değişmez ölçüler ve açık yasalar (sünnetler) koymaya iten yaygın incelemelerdir. Bu konuda uzmanlar değerlendirme ve yargıda bulunabilir. Bu ise Kur'an metodudur. O da, durumu uzmana havale ediyor: "**Bunu bir bilene (uzmana) sor.**" (Furkan: 59)

Dahası da var: Hiç kimse uzman gibi ifade edemez. "**Her şeyden haberdar olan gibi, sana kimse haber veremez.**" (Fatır: 14).

Önceki örnek biraz ışık tutabildiyse, İslami faaliyet de gerçekte aynı bunun gibidir. Bir fark var; o da, bu gibi hayati meselelerde olduğu üzere yeterli derecede uzmanların olmayışı. Bunun anlamı ise, bu yönün harekete geçirilmesi ve derinleştirilmesinin gerektiğidir; yani özeleştirme yönünün. Ya da Kur'an terminolojisine göre murakabe (kontrol) ve muhasebe (hesaba çekme) ya da **nefs-i levvame**: "**Kıyamet gününe yemin ederim. Ve kendini kınayan nefse, yemin ederim.**" (Kıyamet: 1,2)

Dikkat edin, Kıyamet gününün büyüklüğü nefsi levvâmenin büyüklüğüyle bir arada zikredilmektedir. Allah bu iki büyük şey üzerine yemin ediyor...

Nefsi levvame: Kıyamet Gününü karşılamaya ve imtihanı başarıyla vermeye hazırlanmış olan nefistir... Değişim, içten; nefisten başlar...

Kınamanın, yerleşmiş adetlerden olması için tekrar etmesi gerekir; işte amellerin işe yarar olması için, düzgün olan durum budur. **İslami hareketin beklediği iki şey vardır:** Yeniden gözden geçirme vasıtasıyla hareket ortamını verimli hale getirmek için özeleştirme atmosferinin kurulması ve bu konuyu gözetim altında bulunduracak uzmanlıkların kurulması.

9

Hangi çalışma olursa olsun başarıya ulaşması için, birbirini bütünleyen üç birime sahip olması gerekir: **Teorik birim, pratik birim, kontrol ve yeniden gözden geçirme (özeleştirme) birimi.** Herhangi bir kimyasal işlem konusunda laboratuvar çalışması, ticari bir işlem, düşünsel bir etkinlik, sonuçlarını güvenilirlik ve kesinlik içinde sunmak isteyen bilimsel bir faaliyet için de aynı şey söz konusudur.

Bakıyoruz, daha önceden İslam âlimleri **cerh ve ta'dil** ilmini kurmuşlar. **İslami hareket ve İslami düşünce, hadis ilminden daha kutsal değildir;** bunun için de, cerh ve ta'dil ilminin kurulması gerekir. Ya da modern çağın terminolojisinde adlandırıldığı gibi "**özeleştirme**"nin. İçeriği açısından öz eleştirme, objektif düzeltmeden başka bir şey değildir. Özeleştirme, herhangi bir durumu, bilimsel, sakın bir zihniyetle karşılar.

Kuran, genelinde nefsin zulmünü vurgular. Bunun hemen peşinden de insanın kendi nefesine yaptığı zulmün en büyük zulüm olduğu; fakat insanın çok tartışmacı bir şey olduğu gelir. Bunun için de kendisini çevreleyen her şeye zulüm isnat etmeye çalışır. Dolaylı olarak bu yolla kendisini temize çıkarır. Ve bununla kendi etkinliğini alandan uzaklaştırır. Sonuç olarak da kökeni -ki o da nefistir- çözümden uzak tutulmak istendiği sürece problem, köklü bir çözüme ulaşmaksızın askıda kalır.

10

Bu ruh, yani yeniden gözden geçirme ve özeleştirme ruhu bizde hala metodik değildir. Yani bilimsellik özelliğini taşımamaktadır. Düşünce piyasasına baktığımız zaman bunun kanıtını görürüz. Yazılanların büyük bir bölümü zâtı (egoyu) etkinliklerden uzak görme yönünde seyretmektedir: Yeniden gözden geçirme yönünde değil. Bu durumdaki karışıklık ise dinî düşüncenin doğasıyla bağlantılıdır. Çünkü iş, Allah yolunda cihat ve O'nun rızasını istemek olduğu sürece; eylem, kutsallık örtüsüne büründürülmekte ve ilke ile şahıs karıştırılmaktadır. Hâlbuki ilke ile kişinin bu ilkeyi uygulamasının birbirinden ayrılması, dikkat edilmesi gereken son derece önemli bir konudur. Elbette ki, her uygulama doğru değildir. Kuran, söz konusu bizzat Muhammed (s.a.v) bile olsa, kişiyle düşüncenin arasını açık bir şekilde ayırmıştır: **“Muhammed ancak bir peygamberdir, O’ndan önce de peygamberler geçmişti; ölür veya öldürülürse geriye mi döneceksiniz? Geriye dönen, Allah’a hiçbir zarar vermez; Allah, şükredenlerin mükâfatını verecektir.”** (Al-i İmran: 144)

İlkenin sadece heyecanlı bir taraftarı olma ve bunun yayılması yolunda aşırı istek gösterme yetmez. İşte bundan yola çıkarak İbn Teymiyye **emri bil ma'ruf ve nehyi anilmünkerin** şartlarına temas etmiş ve üç esas belirlemiştir: Bunları yapmadan önce **ilim**, yaparken **yumuşaklık**, yaptıktan sonra da **sabır**; işte biz bu kapsamlı, derli toplu görüşe sahip değiliz. İslami bir gurup, herhangi bir sıkıntı içine düştüğü zaman; durum, daha çok karışmakta ve psişik bir baskı altında yeniden gözden geçirme işlemi zor olmakta. Bundan sonra da akıl, faaliyetini durdurmakta ve Ebu Temmam'ın prensibi yürürlüğe girmekte: **"Kılıç, kitaplardan daha doğru haber verir"**. O sıkıntılı an, kişi üzerinde baskı oluşturur ve inandığı şey için anlık bir uygulamadan başka bir şey aklına gelmez. Böylece de imtihan kavramının anlaşılmasından dolayı yanlış ortaya çıkarma imkânı son derece güçleşir. Kur'an, zorlu bir sıkıntı olmasına rağmen, Uhud'da karşı karşıya gelinen sıkıntıyı analiz ederek ele almakta ve hataları birer birer tasvir etmekte bir beis görmemektedir. Buradaki sıkıntı ile bundan sevap alma başka bir şeydir. Çünkü sevap ihlasla (samimiyetle) ilgilidir. İki durumun birbirinden ayırılması gerekir.

İslamcılar tökezlemiş ve hatayı sürdürüyor olabilirler. Fakat onlar hatalara dikkat edinceye ve bu hatalardan uzak duruncaya kadar bedeli tekrar tekrar ödeyeceklerdir; fakat içine düştükleri her belayla birlikte de, sevabını alacaklardır! Hem sevap alacaklar hem de cezalandırılacaklar. **Sevap, niyete göre ahiret için; cezalandırma ise varlık hakkında Allah'ın koyduğu yasa-ya aykırı hareket etme itibarıyla, dünyada olacaktır.**

Kâfir bile olsa, Allah'ın yasaları; bu yasaları bilenlere boyun eğer ve hiç kimseye ambargo konmaz: **“Onların ve bunların her birine Rabbinin nimetinden ulaştırırız. Esasen Rabbinin nimeti kimseye yasak kılınmış değildir.” (İsra:20).**

11

Böyle bir inceleme ruhunun başlatılması ve yayılması sağlıklı bir olaydır; çünkü bu, herhangi bir düşünsel terör olmaksızın bir tür şura ve karşılıklı görüş bildirme atmosferi var eder. Bu atmosfer ilerde geliştiği zaman da, -İslami siyasal bir sistem kurulması durumunda- İslami siyasal yaşamı; şiddet, zorla egemen olma ve diktatörlük rüzgârlarından uzak tutacaktır. Yoksa yoldaşların yoldaşları tasfiyesi şeklinde Arap dünyasında olup biteni, İslamcılar; kardeşlerin kardeşleri tasfiyesi şeklinde tekrar edebilirler. **“İlericiler”** diye adlandırılanlar, yoldaşlarının tasfiyesini meşru gösterecek; kokuşmuş, gerici, hain, ajan, kuyruk, burjuvazi gibi bir takım özel terimler yaygınlaştırmalardır. Bu konuda İslamcıların ise dağarcığı daha zengin daha tehlikelidir. **“Tekfir”** çekilmiş silah olacaktır çünkü. Politikacılar birbirlerini ajanlık ve ihanetle suçlarken akaidçiler kendi literatürlerine uygun olanı kullanırlar. Bu da, İslamcılarda tekfir ve benzeri terimlerdir. Hicret ve tekfir cemaati olayı çok eski değil. Bugün İslam dünyasının iradesi esir edilmiş ve halklarının özgürlüğü çeşitli isimler altında boğulmuştur; fakat hepsi de insan hürriyetini yok etme ve sesini kesme konusunda ortak. **Özgürlük havasını zindan demirleri arkasındakilerden başkası koklayamaz!** Bunda da şaşacak bir şey yok. Çünkü özgürlük, ifade etme demektir; ifade etmenin bedeli ise zindandır, zindana girildiği zaman ise başka bir zindan yoktur. Böylece de özgürce konuşabilir!..

12

Düşünsel bir terör olmaksızın özeleştirme ve diyalog, ortamı şeyhlik-dervişlik (şeyh-mürîd) atmosferinden kurtarır; zihinsel bir devrim ve düşünsel bir verimlilik ortaya çıkarır. Şu itibarla ki, eşlilik ortamı verimliliğin şartıdır. Verimlilik de iki eşin birbiriyle birleşmesinin sonucudur: **“İbret alınız diye her şeyi çift çift yaratmışızdır.” (Zariyat: 49) “Allah her şeyin yaratamıdır; O, her şeye Vekil'dir.” (Zümer: 62)**

Her şey bu şekilde yaratıldığı gibi, yine her şey; eşlilik kuralına tabidir. Eşlilik şartları verimliliğin temeli olduğu gibi karşılıklı düşünce alışverişi, görüşme ve inceleme için de aynı şey söz konusudur. Karşılıklı görüş alışverişinde bulunan iki akıllı kişinin bir araya gelmesinden yeni düşünceler ortaya çıkar. Çünkü niteliksel bir birleşme söz konusudur. İki cahilin bir araya gelmesi ise iki kısırın bir araya gelmesidir. **Tek taraflı kısırlık dahi, çocuk sahibi olmaya neden olurken; iki taraflı olunca, siz düşünün.** Kısırlık, çözülmesi zor bir durum olmadığı gibi; akıllar, düşünceler ve toplantılar da öyledir. Fakat görüşmelerin birçoğu ya yapmacık bir nezaket ya da bir anlaşmazlık durumunda çekişme şeklinde olmaktadır. Çokları, görüş farklılığını ancak çekişme şeklinde düşünmektedir. Hâlbuki Allah, zaten beşeri farklı farklı yaratmıştır; çünkü farklılıkta etkileşim sağlıklılık, verimlilik ve hakkın yüzünü gösterme vardır: **“Esasen onları, bunun için yaratmıştır.” (Hud:119).**

Hizipçilik ve bağınazlık ruhu bir araya geldiğinde garip bir atmosfer yaratır. Bu ortamda her birey gözlerinin üzerinde özel cinsten, belirli bir rengi olan gözlükler taşır. Bu nedenle çevresindeki varlığı ancak bu renkle görür. Düşünce planında ise kafasındakinin daha doğru olduğu duygusuyla hata yapma ihtimalini bile düşünemez; hatta salt doğru kendisinde, salt hata ise diğerlerindedir. Hizipçilik ruhu eşyaya yaklaşımda iki şeyi esas alır; ya temiz ve kutsaldır ya da pis ve aşağılıktır, ikisinin ortası yoktur. Diğerleriyle bir anlaşmazlık meydana geldiği zaman -kendi cemaatinden da olsa- aralarında çeşitli eğilimlerin olduğunu kabul etmez; ya en yüksekte, ya da cehennem dibindedirler. Bilimsel ruhtan yoksun olarak, hiç bir zaman ulaşamayacağı bir ideal içinde yüzer durur. Sonuç olarak da ister kendi eğiliminden ister diğer eğilimlerden olsun, başkalarıyla diyaloga girmesi yararsızdır. Çünkü kafirle tartışmaya gerek yoktur, sanki Müslüman mı olacak?! Hatta bir de ayetten delil getirir: **“Şüphe yok ki, inkâr edenleri, başlarına gelecekle uyarsan da uyarmasan da birdir; inanmazlar.”** (Bakara:6).

Müminin imanının artıp azaldığı gibi kâfirin de küfrünün artıp azalmasına engel nedir? İnsan nefsi sürekli bir dinamizm içinde bulunmaktadır: **“Bir sure inince, aralarında, ‘Bu, hanginizin imanını artırdı?’ diyen ikiyezlüler vardır, inananların ise imanını artırmıştır; onlar birbirlerine bunu müjdelemek isterler. Kalblerinde hastalık olanların ise pisliklerine pislik katmıştır; onlar kâfir olarak ölmüşlerdir.”** (Tevbe: 124,125)

Artı yönde hareket, derecesi ne olursa olsun kazançtır; eksi yöndeki her hareket ise yine aynı şekilde derecesi ne olursa olsun kayıptır. Başka bir deyişle herhangi bir potansiyeli küçük görmemek ve elden çıkarmamak gerekir. Kim bizimle sonuna kadar yürüyebilirse istediğimiz aslında budur; bundan memnunluk duyarız. Ancak, kim az bir miktar yürümek ister ve bunu yapabilirse, onu da kabul ederiz. Kim sadece yardım sunmak isterse, onu da geri çevirmeyiz. Kimin yanlısını değiştirebilirsek, bunu küçük görmeyiz. İnsanların güçleri farklı farklıdır. Yaşam bir merdiven ya da enerjilerden oluşmuş kademeli bir şelaledir. İdealist akıl, insanların hepsini tek bir kalıba dökmek ister; bu hem hatadır, hem de imkânsızdır. Hizipçi ve bağınaz ruh insanların bir araya gelmesini bir laf yarışına dönüştürmektedir, diyaloga değil. Hizipçi zihniyet sadece görüşlerini yayma ve kendi görüşünü gözden geçirmeyi engelleme tutumuna dayanırken; diyalog, başkalarının görüşlerini dinleme, anlama ve hazmettikten sonra çürütme dayanan bir sanattır. Birinci tutum, konuşmayı iki sağır arasındaki konuşmaya dönüştürmektedir; kısacası, hizipçi kördür. Bu tür toplantılar, karşılıklı görüş alışverişine götürmez; tersine çekişme, birbirinden nefret etme ve nefsi bulandırmaya götürür. Biraz daha ileri gittiği zaman da yukarıda söylediğimiz olaya sürükler; yani tekfir, ya da ajanlıkla suçlama. Birincisi akaidçilerin, ikincisi politikacıların.

Hz. Ali(r.a)'ın Haricilerle olan anlaşmazlığının, insanlar arasındaki çekişme ve anlaşmazlıkların açıklaması için çok büyük bir anlamı vardır. Ali(r.a) onlarla anlaşmazlığa düşünce kendisini küfürle suçladılar. Kanını helal saydılar sonra da öldürdüler. Hâlbuki O, onlar hakkındaki soruyu şöyle cevaplamıştı:

- "Ey müminlerin emiri! Haricîler hakkında ne dersin, kâfir midirler?"

- Kûfürden kaçarlâr.

- **Münafık mıdırlar?**

-Münafıklar, Allah'ı az zikrederler; bunlar ise Allah'ı çok zikrediyorlar." Sonra peşinden meşhur sözünü söyler:

"Hakkı arayıp da, hata eden; batılı arayıp da, elde eden gibi değildir."

Buna göre onları **"hakkı arayanlar"** olarak kabul etmiştir. Hakkı istemede ihlâslı idiler; ancak, Hakk'a giden yolu şaşırıdılar. Bu nedenle, hatalıdırlar; fazlası değil. Burada insan nefsindeki iki yön arasında hassas bir ayırım söz konusudur. Ali(r.a) bunları algılamış ve dikkatle aralarını ayırmıştır. Bunlar, **ihlâs ve bilinç**; ya da **iyi niyet ve anlayış** doğruluğudur. İnsanın bir ilkeye karşı ihlâslı ve ateşli olması doğruyu bulmuş olması demek değildir. Çocuğunu en mükemmel bir şekilde terbiye etme konusunda anneden daha istekli birisi yoktur; fakat kaç anne, bu amacını gerçekleştirebilmiştir. Kuşkusuz, terbiye tekniği ihlâs ve heyecandan başka bir şeye; algı ve anlayışa dayanır. Bu, çocuğu algılama, anlama ve nasıl yönlendirileceği temelinde dayalı, sırf teknik bir meseledir. O halde her meselede ihlâs ve doğruluk yönlerinin arasını kesin bir şekilde ayırmak gerekir. Bu ikisi tek bir cihaz içerisinde her birinin kendisine özgü ayrıcalığının bulunduğu iki parçadır. Her birinin kendi fonksiyonu vardır. Bu iki parça arasında bir ilişki ve karşılıklı bir etkileyiş söz konusudur. Buna göre Ali (r.a) Haricilerle anlaşmazlığa düştüğünde, konuyu yanlış anlamalarına bağladı; onları ne kötü niyetli olmakla, ne de küfürle suçladı, sadece anlayış konusunda akıllarını suçladı. İbn Teymiyye de bu konuya dikkat çekerek, bu gibi durumlarda Ehl-i Sünnet'in hata isnat ettiğini; bid'at ehlinin ise küfür isnat ettiğini (tekfir ettiğini) belirtmiştir.

Bunun için biz, ısrarla görüş özgürlüğü, ifade özgürlüğü ve başkalarının görüşlerine tahammül etmenin var edilmesine çağırıyoruz. Bu türden sağlıklı bir ortam ise İslami hareketi ileriye doğru harekete geçirecektir. Sonuçta da çalışmalarımız verimlilikle ayrıcalık kazanacaktır. Çünkü bunlar karşılıklı görüş alışverişi için sıcak bir ortam açacaktır. Sıcak (ve kardeşçe) tartışmalar ortaya çıkacaktır. Fakat bununla birlikte bu tür bir hareket noktası da, ilaç kullanımlarında olduğu gibi bazı yan etkiler meydana getirecektir; fakat doktor, yan etkilerin meydana gelmesi beklentisinden yola çıkarak ilaç vermeden vazgeçmez. Bu yan etkiler, tehlikeli olursa o zaman başka.

Aynı şekilde kendi çevrelerimizde de canlılık ruhunu yeniden diriltme karşılığında, İslami harekette görülebilecek hafif yan tesirlere tahammül etmemiz gerekmektedir. Gençliğimiz çok dinlemeye, az akıl yürütmeye alışmıştır. Bu gençlikteki eleştiri (en önemlisi de özeleştiri) melekesinin gelişmesi için bilinç düzeylerini yükseltmemiz gerekiyor. Sadece dinleyen kişi, zorbarın, üzerine musallat olmasına müsait hale gelmiş; ehlileşmiş demektir. İşte bu gün bölge Müslüman'ının durumu budur. Kuşkusuz, kendi bilincinde olma bilinç derecelerinin en yükseğidir.

14

Eşyanın meydana gelme tarzını dikkatle inceleyen biri, iç faktörlerin, meydana gelen her olayın temeli olduğunu görür. Bu, ister madde planında olsun isterse doğa, nefis, organizma, devletler, toplumlar, medeniyet ya da bütün olarak beşeriyet planında olsun.

Söz gelimi, organizmanın hastalığa yakalanması planında görürüz ki, hastalığın kaynağı mikroplar değildir; çünkü mikroplar, her zaman vardır. Hastalığın kaynağı, mikropların saldırması ve hastalık meydana getirmesine fırsat verecek; şu veya bu nedenle mikroplar önünde direnç engelini kırılmasıdır. Bu anlayışı diğer düzlemlere de çekebiliriz. Medeniyet planında bile söz konusudur bu. Medeniyetlerin çöküşünde içeriden çürüme nedenini görürüz. Bunun için özeleştirme işlemi başka bir deyişle, kendisi aracılığıyla problemin köklü bir çözüme ulaşacağı öz faktöre önem verir(yöneliş)dir.

İç çevrenin temizlenmesi sağlığa katkıda bulunur, direnci yükseltir ve hastalıktan korur. **İslami hareket, kendi içinden daha çok, rakipleriyle uğraştı. Bu nedenle Haçlı zihniyeti, Siyonizm, emperyalizm, dünya haber alma örgütleri ve enternasyonal komünizmi gördü. Problemin özünün bizzat kendisi olduğunu bilmesine rağmen, yukarıdakiler ölçüsünde kendi nefsiyle ilgilenmedi. "Şüphesiz onlar nefislerindeki değişirmedikçe Allah onların durumlarını değiştirmez" (Ra'd: 11)**

Daha da ileri gidip şöyle diyebiliriz: **Her türlü pislik, tuzak ve planı dış güçlerden beklememiz gerekir; fakat bunlar üzerine hâkim olmamız ancak ve ancak, nefislerimizi düşman planının geçit bulamayacağı bir duruma getirmekle olur.**

Düşmanımızın tersine, nefislerimizde değişiklik yapma gücümüz vardır. Bizler, üretim alanını bırakmış üretim olmayan alana geçmişiz!

15

Önceki anlayış, yani nefsi gözden geçirmeme ve zâti problemin dışına çıkarma, bilinçsiz bir şekilde bahane arama; neden ve sonuç konusunda tehlikeli bir açıklamaya sürükler. İslami düşüncenin çizgilerinin büyük bir bölümünün hiç tartışmasız kabul edilmesinin alışkanlık haline getirilmesine ve İslami hareketin sonuçlarının gerçekleşmemesiyle nedenleri arasında bir bağlantı olmadığını düşünmeye götürür. İşte böylece her türlü gözden geçirme işlemi sekete ugramış olur. Çünkü her problem külli veya fer'i olarak şu tartışmasız düşüncenin çerçevesine girer: **Sonuç, Allah'ın mutlak iradesine bağlıdır; dolaylı olarak da bundan anlaşılabilir, varlığa hâkim olan nedensizlik, kanunsuzluk.** Bir yeniden gözden geçirme (sağlama) işlemi tamamlanır ve bir yoruma ulaşmazsa, nihaî yorum esas neden olan faktörlerin dışında kalır. İşte böylece herkesçe kabul edilen şu düşünce yaygınlaştı: **"Bize düşen çalışmak, başarıya ulaşmak değil".**

Hâlbuki insan, çalışmasının sonucunu görme tabiatı üzerine yaratılmıştır. Sözgelimi **doktor, vereceği ilacın etkisinden; cerrah, ameliyatın başarıya ulaşmasından; mühendis, planın doğruluğundan ve binanın düzgün olmasından; mimar, yaptığı eserin düzgünlüğünden; tüccar, kârdan; âlim, ilminden emin olmak ister.** Hayat bu şekilde yürümektedir. Ancak,

İslami hareketin dümenini elinde bulunduranlar hariç. Bunlar İslami hareketin meyvesini alma ve bu çalışmanın gelişmesini geciktirecek yanlışların meydana gelebileceğini varsaymaz; gecikmeyi, Allah'ın mutlak iradesine nisbet eder. Sanki Allah'ın iradesi dinsizlerin, müminler üzerinde üstünlük sağlaması yönündedir! O halde özeleştirici işlemi, içeriden harekete geçmesiyle, değişim için doğru ve doğal yola girmiş olur.

16

Bazıları öz eleştiri işlemi, **başkalarının mahrem yanlarını ortaya koyma** ve pusudaki düşman için de, **açıklarımızı gün ışığına çıkarma** şeklinde anlayarak itiraz edebilirler. Bu, sahibinin zeki, düşmanın ise aptal olduğunu varsayan; sıkça söylenen bir sözdür. Hâlbuki zeki kişi, hasmının zeki olduğunu; aptal olmadığını varsayandır.

“Düşmanımız bizi tanımıyor ve bizler mikroskop altında incelenmiyoruz” konusuna gelince; bu, kendi kendimizi aldatma ve çağımızın doğasını algılayamamadır. Düşmanlarımız - ve her zaman hesaba katılması gerekir- bazen bizim kendimizi tanıdığımızdan da çok tanımaktadırlar; çünkü dışarıdan bakış daha iyi görme imkânı sağlar. Sistem, yeryüzünde olup bitenlerle ilgilenmektedir; eğer bir an gözden kaçarsa, bu onun sonu olur. Sandığım kadarıyla da sonunun gelmesine pek o kadar hevesli değil. Bu bir. İkincisi; bizler bu yolla düşmanlarımızın bizim hakkımızda bilgi sahibi olmasını engellemiş olmayız. Bilakis, gündemimizi sergilemekten kendimizi mahrum bırakmış oluruz, böylece de hata katlanmış olur; yani düşmanımızın bilgisi mükemmelleşirken, bizim kendi hakkımızda bilgimiz azalmaktadır. Her faaliyet -özellikle de gizlilik ve yer altı özelliği taşıyorsa- kendisini mükemmel ve zeki; ayrıca rakiplerinin, kendi elemanlarıyla kendisine tuzak kuramayacağını sanıyorsa, bu onun için bir gaflettir. Hiç şüphesiz karanlık gizli çevreler, meçhul tabiatlı yabancı tohumların büyümesi ve yeraltında karanlık faaliyet için uygun çevrelerdir. Gün ışığında çalışma ise -sağlıklı oluşu bir tarafa- yer altında rutubetle oluşmuş küflenmeyi yok eder ve karanlıkta yetişmiş yabancı öğeleri gün ışığı altında ortaya çıkarır.

Üçüncü duruma gelince; biz usanmaksızın, başarıya ulaşması için her türlü faaliyetin, kendisini yeniden gözden geçirmek zorunda olduğunu ısrarla belirtiyoruz. İslami hareket de dürüstlük ve tövbe ile yeniden gözden geçirme işlemine davetlidir. Burada vurgulamak istediğimiz, yeniden gözden geçirme ilkesidir; nasıllığı değil.

17

“Saadete ermeniz için hepiniz tövbe ederek, Allah'ın hükmüne dönün.” (Nur:31).

Özeleştirici; Kur'an ilkelerinden, kontrol ve hesaba çekme şeklinde büyük bir ilkedir. İmam Gazali nefsin dereceleri konusunda incelemelerde bulunmuş ve ulaşabileceği en son derecenin, **"razı olmuş ve kendisinden razı olunmuş"** olarak Rabbinin cennetine girecek **nefs-i mutmainne** (huzur içinde olan nefis)dir, demektedir: **“Ey huzur içinde olan nefis! O, senden, sen de O'ndan hoşnut olarak Rabbine dön! Ey nefis! İyi kullarımın arasına gir. Cennetime gir.” (Fecr: 27-30).**

Nefis, düşünmeye, uygulama sırasında düzeltmeye, kontrol sırasında olgunlaşmaya; kınama ve hesaba çekme sırasında yükselmeye başlayınca, tövbeye ulaşır. Tövbeden sonra huzura kavuşur ve sonuç olarak da; **“razı olmuş ve kendisinden razı olunmuş”** bir halde rabbine döner. İşte biz bu türden zorlu bir uygulamaya davetliyiz.

DÜZENLEYEN
CELAL SANCAR
14.10.2016
ANKARA